

& ROMANTIKSTUDIER - SKRIFTRÆKKE 5

LITTERATURKRITIK

Marie-Louise Svane

*Romantikken som litteraturkritisk
konjunktur*

Litteraturkritik & Romantikstudiers Skriftrække

Skriftrækken udgiver aktuelle bidrag, som indgår i netværkets forskningsaktivitet. Manuskripter fra foredragssrækken, konferencer, gæsteforelæsningsnoter, medlemmernes works in progress, relevant diskussionsmateriale. De enkelte numre fordeles gratis internt i netværksgruppen og kan af andre interesserede erhverves ved henvendelse til netværkets sekretariat. Redaktionen modtager gerne foreslag til udgivelse af nye numre inden for netværkets område. Henvendelse til de faglige koordinators.

Oversigt over producerede numre findes bag i heftet.

Skriftrækken udgives med støtte fra Statens Humanistiske Forskningsråd.

"Litteraturkritik & Romantikstudier" er et 2-årigt forskningsnetværk dannet oktober 1994 under Statens Humanistiske Forskningsråd. Informationer om netværkets aktiviteter fås ved henvendelse til nedenstående:

Københavns Universitet

Projektleder Marie-Louise Svane
Tlf.: 3532 8206

E-mail: mlsvane@coco.ih.ku.dk

Sekretær Lisbeth Brodin
Tlf.: 3532 8230

E-mail: brodin@coco.ih.ku.dk

Københavns Universitet
Institut for Literaturvidenskab
Njalsgade 80

2300 København S

Tlf.: 3532 8811

Fax: 3296 3092

Odense Universitet

Medkoordinator Lis Møller
Center for Literaturvidenskab og Semiotik
Campusvej 55

5230 Odense M

Tlf.: 6615 8600

Fax: 6593 1968

E-mail: lis@litcul.ou.dk

Romantikken som litteraturkritisk konjunktur

Marie-Louise Svane

Det følgende oplæg handler om romantikdiskussionen i nyere europæisk og amerikansk litteraturkritik og blev præsenteret ved seminaret "Dansk Romantik", Institut for Nordisk Filologi, Københavns Universitet 23.-24. februar 1995.

Romantikken er gennem den sidste lille snes år rykket frem i de forreste felter af europæisk og amerikansk litteraturredebat. Det romantiske er blevet moderne, eller det moderne har fundet sine romantiske begyndelsesgrunde. 80'ernes og 90'ernes litteraturkritik har tilsyneladende kunnet formulere nogle af sine egne hovedspørgsmål i tilbagegreb til romantikkens tekster og til de litterære diskussioner omkring 1800. Det viser sig i mængden af udgivelser om romantisk litteratur og litteratureori, som jeg skal prøve at give et overblik over om lidt. Det ses f.eks. også i Stephen Greenblatts og Giles Gunns vigtige bog fra 1992 *Redrawing the Boundaries. The Transformation of English and American Literary Studies*. Her får 'Romantic Studies' sin egen rubrik side om side med 'Gender Criticism', 'Psychoanalytic Criticism', 'Deconstruction', 'Cultural Criticism' etc. med en 'forskningsoversigt' og en højlydende af de mest prominente debattører, kontroverser etc.

Set fra et dansk synspunkt er Greenblatts og Gunns bog oplysende, men den får dog kun fat i et bestemt udsnit af det interessante billede, nemlig kun skitserne inden for angloamerikansk romantikreception. For en dansk romantikbeskæftigelse er denne udvikling ikke hele billedet. Den akademiske romantikforskning herhjemme, lige som den danske romantik selv, har lige indtil midten af dette århundrede været grundmuret i en tysk tradition. Det var fra Tyskland, de romantiske forbilleder kom til Danmark, og det var gennem den tyske åndshistories briller, romantikken blev set og forstået i de følgende slægtled. Først egentlig indflydelsen fra engelsk og amerikansk nykritik i

mellemkrigsårene åbnede forbindelsen til et andet litteraturbegreb og en anden romanikfortolkning. Så selv om romanikforskningen i de seneste år er blevet massivt orienteret mod amerikansk litteraturredaba, er dette et relativt sent fænomen på dansk grund.

Der er derfor god brug for at udvide udsigten. I et nordisk perspektiv er det nødvendigt at spørge, hvordan forskningsfeltet tegner sig mere internationalt, at se på forbindelserne på tværs af Atlanten mellem det Europæiske Kontinent, Norden, England og USA. Så meget mere som det hurtigt viser sig, at forbindelserne er mangelfulde, endnu ikke er tegnet op. De nationale forskningsmiljøer, det engelsk-amerikanske, det tyske, det franske, har hver for sig tendens til at lukke sig om sig selv med deres egne referencesystemer og med indbyrdes forskellige definitioner af, hvad 'romanik' overhovedet er.

Herned er også sagt, at den opgave, jeg stiller mig her, nemlig at give en kortfattet oversigt over moderne romanikforskning, ikke er nem. De mange involverede spørgsmål synes på forhånd mere at sprede tåger end at bane vejen for et overblik. Det blide, jeg ridser op, kan, som tingene står, kun blive et med grove raster, og det må tages med disse forbehold.

Desuden kan man, mener jeg, også indvende en mere principiel tvivl mod genren 'forskningsoversigt'. For oversigten eller overblikket vil, pr. automatik, generalisere tendenser i et mønster. Hvad der er tentative udkast, uafsluttede diskussioner og dialoger i en lang proces, løber nemt risikoen for at fremstå som et håndterbart 'system' af romanikforskningens forskelle og ligheder, respektive skoler: Dekonstruktion vs. Historisme, Filosofisk vs. Æstetisk kritik osv.

Ikke mindst for en forsker, der gerne vil lære noget af den romantiske kritik, der er emnet, er denne risiko påfaldende. Hos Athenäum-romanikerne lærer vi jo at tvivle på den systemiske tænkning, vi lærer at den afgørende indsigt indtræffer *uden for* helheden, i pauserne mellem fragmenterne, eller i en dialog, der foregår i tid og peger mod uendeligt. Hvis

'forskningsoversigten' altså i en vis forstand strider mod logikken i det, der udforskes, er det måske en i sagen indbygget ironi, - som heller ikke ligger så langt fra det romantiske, kan man sige.

Dette var det andet forbehold. Det tredje forbehold, jeg er nødt til at tage, kan egentlig ikke tilskrives sagen selv, men desværre manglende kyndighed hos mig. Jeg siger næsten ingenting om det franske, eller for den sags skyld om den øvrige sydeuropæiske romanik. Det jeg taler om her, vil særlig være den tyske og angloamerikanske litteraturkritik, samt en bestemt side af skandinavisk romanikforskning, - hvilket sidste jo også er emnet for dette seminar. Fellet begrænser sig til de sidste 10-15 år, det er de seneste udviklinger i det, vi kan kalde ny romanikforskning, der interesserer mig her.

Romanikforskningens vendepunkt ligger dog lidt tidligere. I årene efter anden verdenskrig havde romanikken befundet sig i en generel lavkonjunktur, det var andre 'ismer' og litterære perioder, der havde klangbund i tidens debatter. Således kan der gennem 50'erne, 60'erne og 70'erne skelnes skiftende kulturelle og politiske årsager til, at den toneangivende litteraturkritik havde tendens til at overse romanikkens tekster, enten fordi den fandt dem æstetisk uinteressante, eller også fordi den afviste hele romanikken som fortidsfilskret og reaktionær. Jeg kommer tilbage til nogle af disse grunde om lidt. Her skal jeg blot nøjes med at pege på to centre, hvor en ny interesse for det romantiske projekt begyndte at udfolde sig fra en gang i midten af 70'erne.

Det ene sted var: det litterære venstre i Tyskland og den del af tysk litteraturforskning, der var inspireret af Frankfurterskolen. Navnene er Silvio Vietta, Ulrike Prokop, Gisela Dischner, Hans Sedlmayr og andre af 68-generationens litteratur. I deres bøger fra 70'erne og de tidlige 80'ere blev et antiautoritært potentiale fundet hos Jena-romanikerne, som var i slægt med 68-generationens eget opgør med samfundets politiske og moralske autoriteter. De så en kritisk dimension i romanikernes livseksperimenter, normbrud og kønsrollekritik, som var blevet negligeret af den ortodokse marxisme. Og de satte ind på at rehabilitere romanikken med et dobbeltgreb, som på én gang

skulle redde værkerne ud af den konservative kritiks favntag, og samtidig og især også skulle markere deres egen afstand til den ældre marxisme. F.eks. til den marxistiske kritiks spydspids Georg Lukacs, der var gået helt over gevind i sin bog *Die Zerstörung der Vernunft* fra 1954. Ifølge Lukacs var den store europæiske litteratur i og med romantikken kommet på afveje, dvs. på en vej der førte direkte ud i en 'sump af irrationalisme, reaktion og fascisme'!

Det lykkedes for Vieta og Prokop at trække en overbevisende grænse her. Vieta viste bl.a., hvordan romantikken ikke blot er rationalismens anti-ese eller "Zerstörung", men også radikaliserer en række af oplysningens ideer, f.eks. den om frihed. Men det hele kom snart til at tegne sig som et fløjnternt ideologisk opgør - med romantikken som bevismateriale. Det var romantikkernes politiske synspunkter, der var til debat. Ikke de centrale romantiske tekster selv med deres kryptiske billedsprog, poetologiske refleksion og insisteren på en radikal æstetisk erfaring.

Man kan sige at 70'erkritikken skar romantikken til efter sit eget formål, eller at dens tolkning var en projektion af en bestemt generationserfaring. Hvilket jo ikke er enestående for 68-generationen, men projektionen trådte nok særlig tydeligt frem her, fordi disse intellektuelle så åbenlyst var på barrikaderne og bevidst satsede på en politisk revision af den litterære kanon. Fortolkingsproblemet spiller selvfølgelig en rolle i al litteraturkritik og er i øvrigt et væsentligt tema i romantikkernes egen litteraturopfattelse. Jeg skal lidt senere komme ind på, hvordan den romantiske hermeneutik viser sig som et frugtbart tilkøblingssted for de seneste års romantikinteresse.

2 Det andet centrum lå i Yale i USA. Allerede i 60'erne havde kritikerne Harold Bloom og Geoffrey Hartman udgivet vigtige bøger om de engelske romantikere, og gennem 70'erne kom en stadig strøm af nye udgivelser, nu også med Paul de Mans og Hillis Millers vigtige bidrag til nylæsning af de store forfatterskaber i engelsk romantik. Yalefolkene kom fra en fænomenologisk eller psykanalytisk litteraturbetragtning, men det er ikke helt

forkert at sige, at den dekonstruktive vending i deres kritik foregik i disse års retoriske læsninger af f.eks. Wordsworths, Shelleys og Keats poesi. I disse sprogfilosofiske, Derrida-inspirerede læsninger, åbnedes der for andre opfattelser af det romantiske anliggende, end dem, der havde båret traditionel engelsk litteraturhistorie. Nøglebegreber som 'panteisme', 'organicisme', 'symbolisme', som M. H. Abrams, René Wellek og W. K. Wimsatt havde bygget den romantiske litteraturkanon op over, blev ved hjælp af de retoriske tekstlæsninger vendt på vrangen og vist diskutabile. Jeg skal om et øjeblik gå lidt nærmere ind på Paul de Mans symbolkritik, men i øvrigt her kun give denne skitse for at vise, at dette er 'jordskredsstedet', hvorfra mange udviklinger i den nyere internationale romantikforskning sætter af.

Man kan sige, at det, der foregik i Yale, er milevidt både geografisk og intellektuelt fra det, som samtidig skete i Tyskland. De Mans referencer til Heidegger, Nietzsche og Derrida er ikke uden videre samme kop te, som den Prokop eller Vieta styrker sig på, dvs. deres blanding af Adorno, Freud og Horkheimer m.fl. Yale-analyserne er teksteoretisk fokuserede og deres perspektiver eksistentiel-filosofiske. De tyske bidrag er historiefilosofisk orienterede og deres interesse er social og emancipatorisk. - Her har vi figuren (som jeg prøvede at undgå): Historisme vs Dekonstruktion.

Og dog er det interessant at se, at begge hold insisterer på 'en sandere romantik', begge går imod en etableret romantikopfattelse, faktisk er det begge steder den universalromantiske kanon med dens tolkning af romantikken i enheds-og harmoniforestillinger, der står for skud. Den 'sande romantik' ses begge steder som alt andet end harmonitænkende. De tyske 68ere finder i den tidlige romantik 'en revolutionær utopi', hvis kritiske kraft er grænsesprængende. Hos amerikanerne rummer den tidlige romantik en filosofisk indsigt om al betydningens ultimative sammenbrud og om 'selvets' illusion. Politisk overskridelse det ene sted, eksistentiel skepticisme det andet, - eller man kunne sige, at det utopiske perspektiv, der holdes åbent hos tyskerne, uvægerligt lukkes hos amerikanerne: som enhver utopis indbyggede

selvdelementi og uindløselige væsen. Den romantiske retorik er "Figures of Failure", som Jan Rosiek skriver det i titlen på sin aktuelle bog om Paul de Man.

Omvendt kan man sige, at hvis den amerikanske analyse lukker det politiske perspektiv, så åbner den for en teoretisk overvejelse af, hvad der er den romantiske literaturs eksistensmodus og egenart. Den interesserer sig for teksternes selvreflekterende geberder mellem fiktionen og virkeligheden, for læsningens implikationer, og for hver enkelt tekst særlige retoriske talearter.

Det er åbenbart svært at holde sig fri af skematismen. Men da jeg nu én gang har overgivet mig til den, kan jeg lige så godt presse den et stykke endnu. For den modsætning, jeg lige har skitseret, er, tror jeg, genererende under mange af de forskellige tilfælde, afbøjninger eller forsøg på at kombinere synsvinkler, som vi ser i den nyeste romantikforskning.

Igenem snart længere tid har litteraturvidenskaben præsenteret sine hovedretninger og sin overordnede diskussion som et konkurrerende forhold mellem 'den historiske analyse' på den ene side og 'den dekonstruktive læsning' på den anden. I de mere overfladiske præsentationer trækkes disse fronter op som modsætningen mellem 'verden' og 'tekst', og det er netop den modsætning, jeg her i polemisk hensigt vil sprede en tak til og tale om et valg mellem 'liv' og 'død'. Jeg skal illustrere min hensigt, og forhåbentlig vise nogle skillelinjer i diskussionen ved at gå til det måske mest berømte dekonstruktive bidrag til romantikforskningen, Paul de Mans essay fra 1969 "The Rhetoric of Temporality". Det er den tekst, hvor de Man gør op med tidligere litteraturhistoriske behandlinger af romantisk formsprog, særlig med opfattelsen af symbol, allegori og ironi. Det er ikke så meget behandlingen af Wordsworth's, Rousseaus og ETA Hoffmanns tekster, jeg vil ind på, som det er det perspektiv, kritikken munder ud i. Der er for det første tale om en indbyrdes rangering af stilfigurerne. Allegorien og ironien ses af Paul de Man som akser i det romantiske projekt, som de stiligeh, der mest autentisk formulerer en romantisk erkendelse. For de Man bliver allegorien den

bærende figur i romantisk poetik, ikke symbolet, som hidtil antaget i litteraturhistorien. Allegorien forstås som sandere end symbolet, fordi den med sin binding til konventionen peger på en *forskel* mellem sprog og væren, på *ikke-identitet* mellem selv og verden. Allegorien fremmaner ikke som symbolet en syntese af sanset nu, jeg og evighed, men peger tværtimod skarpt på tidsligheden og udsiger dermed menneskets sande vilkår i endeligheden. De eksistentielle prædikater, de Man i essayet knytter til den romantiske indsigter: offer, afkald på denne verden, selvtab, en filosofisk form for *dødsberedthed*.

Denne linje eller dette perspektiv går igen i andre variationer i hans andre romantik-essays, og i stærkere eller svagere grad hos mange af de romantikforskere, han har inspireret. En af disse, den norske litteraturprofessor, Atle Kittang, har for nylig kaldt de Man "dekonstruktionens totem". - Med en association til *Torem og tabu*, en berømt titel af en anden berømt forfatter, vil jeg hævde, at det, der er tabu hos de Man i høj grad er kroppens liv og sansernes sprog, ja faktisk i bred forstand perceptionen af den fysiske verden. Disse ting falder ikke blot under brøkstregen i hans sprogfilosofiske analyse, de manes i analyse efter analyse aktivt i jorden. - Det er klart, at jeg i denne karakteristik af Paul de Man, som i øvrigt kun vedrører hans konkluderende perspektiv og ikke de enkelte tekstlæsninger, selv mangler en del mellemregninger. Det sagde er tendentiøst, både for så vidt det angiver min private mening, men også i mindre personlig forstand, idet jeg opfatter, at det illustrerer nogle mere generelle tendenser i den litterære debat.

For jeg mener faktisk, at der heri ligger en forklaring på nogle af skillelinjerne i romantikdiskussionen, eller på hvorfor nogle litteraturkritikere, som er udrustet med større livsappetit, vender ryggen til i hvertfald denne version af dekonstruktionen og f.eks. søger i retning af historismen. Den historiske romantikforskning synes jo at være båret af større optimisme, f.eks. tanken om at redde de utopier, som opstod i den særlige

romantiske setting, eller ønsket om at afsløre de magtdiskurser, der var en del af samme politisk-historiske kompleks. En del af den feministiske kritik hører også hjemme her, *der* er nok den fløj af romantikforskningen, der mest udtalt har haft spørgsmålene om magt, krop og køn på programmet.

Men er det nu ikke helt misvisende at opsummere situationen som jeg her har gjort: at sige at præferencen for 'liv' og 'verden', dvs. for det jeg her kalder den historiske romantikbetragtning, automatisk udelukker et fokus i 'teksten selv'? Er det rigtigt, at den historiske analyse ikke har sans for teksternes sproglige lag og vinkelmidler? Eller for den romantiske teksts poetologiske selvrefleksion, som vi ser udfoldet i de dekonstruktive læsninger?

For at svare på det, vil jeg et øjeblik kigge på en rendyrket historisk romantikforsker som Marilyn Butler, der er englænder og en central repræsentant for "new historicism". Hun udgav i 1981 en bog om de engelske romantikere *Romantics, Rebels & Reactionaries*. Allerede titlen antyder, at det mere er digterne og deres politiske holdninger, der er til bedømmelse, end deres tekster. Butlers analyse angår udenværkerne, de ydre omstændigheder for de poetiske frembringelser. Faktisk er der i hele hendes approach en udvendighed, som virker desorienterende. Man er ikke rigtig klar over, hvad hun vil med romantikerne. Om hun vil lære noget af dem, forklare hvor de tog fejl, eller ligefrem advare imod dem? Hun vil ganske vist ikke, som Lukács, anklage dem for deres fascistoide irrationalisme. (Butlers orientering ligger inden for engelske 'cultural studies', hendes lærermester er kulturhistorikeren Raymond Williams). Men hendes anliggende er en udpræget skepsis mod romantikkens kunstbegreb, som efter hendes mening indebærer en overvurdering af kunstens betydning som sådan og en egentlig dialog med periodens poetik. Men hun mener, at det romantiske kunstbegreb lever videre som en anakronisme i det 20. århundrede, og hun kritiserer ikke mindst bestemte romantikforskere for at holde det i ånde. (Her har hun følgeskab af andre ideologikritikere bl.a. Jerome McGann i dennes *The Romantic Ideology*).

a critical investigation 1983). Det går i Butlers bog særligt ud over en af eksponenterne for Yale-skolen, Harold Bloom. Butler siger: "Bloom akcepterer de vigtigste dogmer i det billede, de romantiske kunstnere skabte af sig selv omkring 1820, deres dyrkelse af den skabende proces og deres ophøjelse af deres egen indre oplevelse over ydre prosaiske kendsgerninger". Det er disse ydre kendsgerninger, Butler derefter i bogen tager fat på, for at få sat tingene i en sundere proportion. For at rette på den udbredte misforståelse, som hun hancellerer over, nemlig at digteren alene skulle være den beåndede skaber af sin poesi. Butler henviser korrigerende til den række af ydre sociale og materielle forhold, som på forskellig vis kan tænkes at have spillet en rolle i den skabende proces.

Det er selvfølgelig ikke forkert, at markedsforhold, forlagsproduktion, religiøse og politiske bevægelser, sociale tryk mm. har indflydelse på det der tænkes og skrives. Men hos Butler bliver man bare ikke kloget på, hvordan mekanismerne mellem de konkrete tekster og samfundet da skal tænkes. Og konfrontationen mellem 'dekonstruktion' (her Bloom) og 'historisme' udvikler sig hos Butler til en karikatur, synes jeg man har lov at kalde det, især i et afsnit, hvor hun vil give en 'materialistisk' forklaring på den unge romantikergenerations spleen og utilpassethed: de sørgede ikke for at få en sund og rigelig kost: "Fattigdom, ligegyldighed eller foragt for det verdslige førte dem til at spise ufornuftigt. Næsten alle de tyske digtere klagede over mavebesvær, kolik og migræne. Coleridge spiste uregelmæssigt som skoledreng og var sikkert som resultat heraf ofte indlagt på sygestuen med gulsot og mavebesvær" (s. 75-76, min ovs.), hvorefter hun opruller en sygdomsliste over generationen, der går fra tandpine over maniodepressivitet til selvmord.

En af dem der tydeligst gør op med den historiske synsvinkel på romantikken er Karl Heinz Bohrer, professor i litteraturvidenskab i Bielefeld, Tyskland. Han udgav i den hensigt to bøger *Der romantische Brief. Die Entstehung ästhetischer Subjektivität* i 1987 og *Die Kritik der Romantik* i 1989, den sidste

havde undertitlen "Der Verdacht der Philosophie gegen die literarische Moderne". Bohrs opgør er rettet mod tysk litteraturhistoriskrivning. Hele den tyske humanvidenskab, mener Bohrer, er så gennemsyret af den filosofiske idealisme og af Hegels historietænkning, at en egentlig forståelse af, hvad der var gennembrudsgæigt nyt i romantikken, ikke har kunnet trænge igennem. Hegels kritik af romantikkens regressive momenter, af "den skønne sjæls manglende evne til at hengive sig til virkeligheden" er i varieret form blevet gentaget af unghegelianerne eller af det 19. århundredes liberale litteraturhistorie. Nye tolkningsforsøg blev efter 1945 umulige på grund af den inficerende kobling mellem Blut-und-Boden-propagandaen og nationalromantikken. - Bohrs forsøg går ud på at rive romantikken løs af den historiske og filosofiske omklammering, den hegelianske, den nazistiske, den marxistiske, - men også af 68-generationens redningsforsøg. For, siger han, 68-kritikere erkender ikke bedre end forgængerne romantikkens egenart, tværtimod kvæler de romantikken i deres forsøg på at gøre den politisk 'progressiv'. Romantikken er anti-historie og anti-filosofi ifølge Bohrer, den er hos Novalis og Schlegel og hos Kleist og Brenano netop filosofiens omslag i en 'æstetisk subjektivitet'. I romantikernes innovatoriske poetik kommer en radikal æstetisk bevidsthed til orde, hvis modus ikke er formet over den dialektiske tankerække ej heller svarer på det positivistiske spørgsmål om kausalforhold. Bohrer taler om det romantiske kunstværks refleksivitet. Den romantiske tekst peger på sig selv og artikulerer en moderne bevidsthed om 'det tilfældige', 'det diskontinuerte', 'det onde', - alt det, der falder uden om en systematiserende synsvinkel. Bohrer peger selv på forbindelsen op til fransk surrealisme og han antyder en forbindelse over til dekonstruktionen, dog kun som en flygtig henvisning til den franske afdeling, særlig Jean-Pierre Nancy og Philippe Lacoue-Labarthe, hvis bog *L'absolu littéraire* fra 1978 han har mange tanker tilfældes med. (I den seneste bog *Das Absolute Präsenz* føres en diskussion med J-F Lyotard om Kants kategori 'das Erhabene').

Såvidt jeg kan se, er der også fællestræk mellem de Mans og Bohrs romantik. De Man er som europæisk amerikaner også fortrolig med de tyske

Bohrer som Marxist

romantikere, hvad der ikke altid er tilfældet hos amerikanerne. Bohrer og de Man går begge, i modsætning til den amerikanske kanon, til romantikken med interesse for de steder, hvor den viser brudflader, diskontinuitet, kontingens. Men Bohrs blik er mere trænet hos surrealisterne, og hans beskæftigelse med 'det fantastiske' og 'momentanismen' (le moment instantané) hos surrealismens digtere, viser ham også hos romantikerne *et poetisk produktiv øjeblik*, som ganske vist forudsætter en katastrofe-erfaring, men som producerer sin egen ekstase hævet over 'det reale'.

Den amerikanske udfordring bliver taget mere direkte op i en anden tysk bog, som markerer et vigtigt skridt i ny romantikforskning. Det er Ernst Behlers og Jochen Hörisch' antologi fra 1987 *Die Aktualität der Frühromantik*. Især Behler spiller en afgørende rolle i den aktuelle debat, hans udgivelse, oversættelse og introduktioner til Friedrich Schlegels forfatterskab er meget centrale. Behler er samtidig en medierende figur. Bosat og underviseende i Seattle, lærd i den bedste forstand af orden, formår han at lade de forskellige traditioner trække næring af hinanden. Behlers og Hörisch' bog, der er redigeret efter en konference i 1986, har stjernebesættelse. Foruden dem selv skriver Manfred Frank, Hans Georg Gadamer, Klaus Peter, Rüdiger Bubner bidrag. På tilhørbænken, i listen over konferencedeltagere finder vi navnene på nogle af vore svenske bekendte, Anders Olsson og Roland Lyssell. Listen tæller i øvrigt ikke én eneste kvindelig romantikforsker, hvilket vækker til eftertanke?

Bogens afsnit er sigende for, hvad det er for interesser, der driver den nye romantikforskning. Der er afsnit om 'subjektivisme og subjektets subversion', 'hermeneutik og anti-hermeneutik', 'interpretationskunst og dekonstruktion', 'den æstetiske teoris magt og afmagt'. Generelt kan man bemærke, at det er den filosofiske diskussion, der står i forgrunden. Egentlige litterære tekstlæsninger er der ikke. Det jeg mærker mig, er interessen for læsningen 'som teoretisk problem', det problem som jo blev tydeliggjort i den romantiske hermeneutik hos Schlegel og Schleiermacher. Det er også her,

omkring fortolkningens og forståelsens problem, at de nye spor i romantikforskningen krydser hinanden. Både den tyske filosofibetraktning og den fransk-amerikanske dekonstruktion finder sin klangbund i Schlegels diskussion af 'det uforståelige'. Schlegels tematisering af sprogets usynlighed, af ironiens fordoblende og nedbrydende bevægelse, af forståelsens alogiske forudsætninger, rækker langt ind i moderne kunstteoretiske problemstillinger.

Vigtigt at bemærke om de tyske forskere i denne antologi, er at de ikke adapterer dekonstruktionen uden videre. Afstanden mellem romantik og moderne markeres også. Ironien er således hos Rüdiger Bubner ganske vist en figur, der gør den sproglige mening usikker. Men romantisk ironi, siger Bubner, henviser ikke til 'al betydnings umulighed', 'apor'i' og 'meningssammenbrud', som det hedder hos amerikanerne. Ironien peger på en betydning, der ikke-er, den uendelige betydning, som altid vil være endnu-ikke-tilstede. Den romantiske ironi er ikke pessimistisk, har en anden romantikforsker, svenskeren Horace Engdahl sagt, men vidner tværtimod om et optimistisk syn på den menneskelige meddelelse.

Min sightseeing har endnu to stationer. Først til USA til Cynthia Chases nye antologi *Romanticism* fra 1993 og så til endestationen, tæt ved hjemstavnen, i Sverige hos Horace Engdahl, som jeg lige har nævnt.

Cynthia Chases antologi er meget læsværdig, og hun præsenterer netop de udviklinger i romantikforskningen, som på en interessant måde peger ud over grøften mellem det historiske og det retoriske. Hun er selv, endda meget ortodoks de Man-elev, hendes egen bog fra 1986 hedder således *Decomposing Figures: Rhetorical Readings in the Romantic Tradition*. Hendes nye romantik-antologi har karakter af en statusbeskrivelse, og den er bygget op over to vigtige tekster af hendes egen generations 'fædre', én af Paul de Man og én af Geoffrey Hartman. Desuden er også en anden stærk de Man-elev repræsenteret, Carol Jacobs, der her analyserer Shelley. Dekonstruktionen er i amerikansk romantikforskning anno 1993, fremgår det: fundamentet. Men

Chase viser i sin spændende introduktion og med bidragene, at fundamentet ikke er forstenet, og at fornyelsen kommer ikke mindst fra de kvindelige bidragydere. Både dem med baggrund i feministisk kritik og dem, der spørger lidt anderledes. Mary Jacobus, Margaret Homans og Cathy Carruth kommer alle tre til de retoriske læsninger via psykoanalysen, og de viser i meget forskellige og raffinerede analyser, hvordan det er muligt at tale om kønnes og kroppens forhold til ordene i f.eks. Wordsworths lyrik (Jacobus og Carruth) eller i Mary Shelleys igen aktuelle roman *Frankenstein* (Homans). En interessant analyse af Karen Swann handler om forholdet mellem *genre* og *køn* i Coleridges digt "Christabel". Swann viser hvordan også *modtagelsen* af digtet er baseret på et sindrigt net af genrekonvention og gængse fikcionaliseringer af kønnet, hos både Coleridge, "Christabel" og den læsende offentlighed. Hun er langt fra Butler, selv om hun tager de litterære markedsmechanismer alvorligt, og hun er langt fra de Man, selv om hun har lært at læse retorisk hos ham. Hendes læsning skaber ganske vist ikke syntese, men den viser på en perspektivrig måde, hvordan 'det romantiske' selv er sammensat af skiftende forbindelser mellem det uens: høj og lav genre, køn og sprog og kontant virkelighed.

Jeg vil gerne stige af i Sverige til slut, bl.a. fordi noget af det mest interessante i internationale romantikforskning p.t., efter *min* bedømmelse faktisk foregår her, dvs. i vort naboland og i vores eget nordiske diskussionsmiljø.

Horace Engdahl udgav allerede i 1986 bogen *Den romantiska texten*, og stillede her romantikstudierne i fokus af en avanceret debat om poetik og æstetik. Bogen er fuld af ekkoer fra Yale-skolen, men inspirationen klinger igen 'with a difference', den sigtes gennem andre omfattende interesser i bl.a. psykoanalyse, tysk filosofi og hermeneutisk tradition og frem for alt gennem en på én gang lærd og passioneret omgang med de romantiske værker selv. Siden, i 1992, har Engdahl udgivet en samling essays, som også omhandler romanikken, med titlen *Stilen och lyckan*. Titlen "stilen og lykken" lyder som,

men er selvfølgelig ikke: et modspil til den anden her nævnte titel *Figures of Failure*, Rosieks bog om de Man. - Men Engdahl kommer rent faktisk i sine læsninger til et andet perspektiv på romantikkens litterære sprog end de Man. Det er også sprogets fiktionelle midler, troperne, billedsproget, der har Engdahls interesse. Romantikerne, siger han, opfinder ikke bare nye temaer, men en ny sprogtilstand. Det samme, såvidt jeg kan se, som Karl Heinz Bohrer omtale som romantikernes radikalt-æstetiske bevidsthed. Tropene er ikke hos Engdahls romantikere rettet mod bestemte metafysiske illusioner, der altid afslører sig selv som 'figures of failure'. Det romantiske digt er nemlig ikke eksponent for en bestemt filosofisk indsigst, men i sin konstruktion et forsøg på at undgå valget mellem sandt og falsk, liv og død, drøm eller virkelighed. Sproget hensættes i 'en svævetilstand', siger han, det arbejder 'uden faste meningsplaner'.

Det betyder endvidere at Engdahl ikke behøver at benægte det visuelle sprogs styrke eller slette sansernes og kroppens betydningsregistre fra den romantiske poetik. F.eks. viser han i sin analyse af Jonas Love Almqvists billedsprog, hvordan det poetiske blik forvandler den tomme fysiske verden til kunstfuld betydningsfuld. Han finder i Almqvists glitrende og sansedampende billeder en 'demonisk æstetisme', som virker opløsende på sprogets faste kategorier: "I textens rubin går det levende over i det døde og omvendt i en uendelighed. Den begrebslige tankes centrale skilletegn enten / eller perforeres". (*Den romantiska texten* s. 189-90, min ovs.)

Ikke blot har sanserne og kroppens sprog fundet deres plads i Engdahls retoriske læsning. Der er også plads for en refleksion af det historiske moment i teksten. F.eks. i essayet "Anteckningar om fragmentet", hvor han trækker en forbindelse mellem den franske revolutions proklamatoriske diskurs og ordets status i den romantiske poetik. Han skriver: "Denne aktivering af ordet er dybt betydningsfuld for de romantiske forfattere. Revolutionens historiske erfaring munder ud i ideen om en litteratur, som ikke bare afbilder, men som opvækker sin egen virkelighed: en absolut litteratur". (*Stilen och lyckan* s. 48, min ovs.) Hvorefter det romantiske fragment undersøges i denne belysning.

I det hele taget er der plads. Engdahl læser villet usystematisk, eller uden teoretiske stilladser, - men nok med grund og klangbund i en overordentlig stor teoretisk viden. Han forsøger ikke at strømine det romantiske i én model, - selv ikke en nok så rummelig. Han taler *selv* fragmentarisk, porøst, aktivistisk, ja romantisk, - og viser dermed, at det ikke er opgaven at *forklare* romantikken med et facit, men måske at svare med et komplement eller et eksperiment.

Romantikkerne selv stræbte ikke efter konsensus, erindrer Engdahl om, eftersom de mente, at det guddommelige ikke nødvendigvis fremtræder for alle på samme vis. Det særegne ved Jenakredens diskussioner var, at ingen af delagerne egentlig var ude på at overtale den anden. Tværtimod lagde de vægt på, at modstridende anskuelser skulle eksistere side om side og finde sin mening i et disharmonisk samspil. Det var i mellemrummene og i hvirvlerne mellem talestøtmene, at nye tanker kunne tænkes.

Jeg ved ikke, om I synes, dette lyder for romantisk? Jeg synes, det lyder som om romantikforskningen her er på rette vej - en vej frem mod nye og uforudsigelige udsigtspunkter.

Litteraturkritik & Romantikstudiers Skrifttrække

Følgende numre er udkommet eller under forberedelse:

1. Andrew Bowie:
"The Philology of Philosophy": Romantic Literary Theory
2. Lilian Munk Dalgren:
Irony of Love
3. Thomas A. Pepper:
Fall Out: The "Strahlung" of Gold or "der unauffhaltsame Weg"
4. Klaus P. Mortensen:
Natur og bevidsthed hos Wordsworth
5. Marie-Louise Svane:
Romanikken som litteraturkritisk konjunktur
6. Hans Carl Finssen:
Heilige Beredsamkeit, ein romantisch telernodus. Adam Müllers Zwölf reden über die Beredsamkeit und deren Verfall in Deutschland
7. Bengt Algot Sørensen:
Romanistik billedteori og billedsprog
8. Werner Hamacher:
Komische Theologie im Faust II
9. Ide Hejlskov Larsen:
Frygt og fascination: Det ubevidste i amerikansk romantik - Whitman, Poe og Dickinson
10. Uffe Hansen:
"Det ubevidste": et brugbart kriterium for afgrænsningen af romanikken?
11. Jochen Hörisch:
"Der Quell des Zentrums" - Über romantisches und realistisches Erzählen